

prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

PRAVOSUĐE I REGULATORNA TIJELA NA PUTU AUTOKRATSKOJ KONCETRACIJI MOĆI

Pravosuđe je posljednja institucionalna linija odbrane od političke samovolje. Sud koji nije spreman ili nije sposoban da ograniči vlast, štiti proceduru i sankcioniše zloupotrebu moći ostavlja demokratiju bez unutrašnjeg korektiva. Ali nezavisnost pravosuđa nije dovoljna sama po sebi ako nije praćena društvenim razumijevanjem njegove uloge. Sudska autonomija mora biti i pravno zaštićena i javno branjena kao demokratska vrijednost, a ne kao tehnički luksuz ili elitistička prepreka „narodnoj volji“. Pritisak na pravosuđe i regulatorna tijela u višestranačkim sistemima je u porastu. Među svim institucijama koje stoje na putu autokratskoj koncentraciji moći posebno mjesto imaju pravosuđe i regulatorna tijela. Njihova funkcija nije da zamjenjuju političku volju, nego da uspostavljaju granice unutar kojih politička volja može legitimno djelovati. Sudovi štite zakonitost, proceduru i prava, dok regulatorna tijela čuvaju minimum pravila u oblastima bez kojih slobodna politička utakmica nije moguća: mediji, izbori, tržišna konkurencija, pristup informacijama i druge ključne tačke javnog života. Upravo zato su oni među prvim metama vlasti koje žele oslabiti mehanizme ograničavanja moći. Pritisak na pravosuđe ne mora uvijek imati oblik otvorene represije. Mnogo češće se ispoljava kroz kadrovski uticaj, javnu diskreditaciju, političko osporavanje odluka, finansijsko uslovljavanje, proceduralne opstrukcije i proizvodnju atmosfere

u kojoj nezavisno odlučivanje postaje rizično. Sudije formalno ostaju na funkcijama, ali se sve jasnije stavlja do znanja koje su granice „poželjnog“ djelovanja. Tamo gdje je politička kultura već sklona personalizaciji moći i nepovjerenju prema institucijama, takvi pritisci ne moraju biti brutalni da bi bili djelotvorni. Dovoljna je kombinacija simboličkog napada i institucionalne nesigurnosti da pravosuđe postane opreznije, sporije ili suzdržanije nego što bi u demokratskom poretku smjelo biti. Slično važi i za regulatorna tijela. Njihova posebna ranjivost leži u tome što često nemaju snažan simbolički autoritet u javnosti, iako obavljaju ključne funkcije. Izborna komisija, medijski regulator ili tijela zadužena za nadzor nad određenim segmentima javnog života mogu biti brzo predstavljani kao tehnička birokratija bez demokratskog legitimiteta. To političkim akterima omogućava da ih lakše napadaju, osporavaju ili potčinjavaju. Kada se takav pritisak spoji sa širim narativom da su sve „neizabrane“ institucije sumnjive, regulatorni okvir demokratije postaje ozbiljno ugrožen. Poseban problem nastaje onda kada javnost postepeno usvoji stanovište da su pravosuđe i regulatorna tijela smetnja, a ne uslov slobodnog političkog života. Tada se svaka nezavisna odluka protivno interesu vladajuće strukture tumači kao politički čin, dok se pritisak na nezavisnost predstavlja kao odbrana demokratskog legitimiteta. To je jedan od najopasnijih obrta u savremenoj demokratiji: mehanizmi kontrole moći počinju se predstavljati kao prijetnja, a njihovo slabljenje kao izraz političke autentičnosti. U društvima poput Bosne i Hercegovine taj problem ima dodatnu složenost, jer su pravosudna i regulatorna pitanja često uvučena u šire sporove o nadležnostima, ustavnom razvoju i međunarodnom uticaju. Time se sužava prostor da se o tim institucijama govori isključivo u jeziku zakonitosti i nezavisnosti. Umjesto toga, i one postaju dijelom opšte političke borbe. Posljedica je dvostruka: prvo, institucionalna autonomija slabi; drugo, sama javna predstava o potrebi nezavisnog sudstva i regulatornog nadzora postaje

krhka. Demokratija se u savremenom političkom govoru često priziva kao neupitna vrijednost, gotovo kao samorazumljiv okvir legitimne vlasti. Međutim, iskustvo savremenog svijeta pokazuje da demokratija nije ni konačno osvojeno stanje ni samoodrživ politički poredak. Naprotiv, ona je trajno izložena pritiscima, unutrašnjim proturječnostima i procesima postepene erozije koji ne moraju nužno nastupati kroz otvoreni državni udar, formalno ukidanje izbora ili naglo suspendovanje ustava. Mnogo češće, demokratija slabi iznutra: kroz normalizaciju političke manipulacije, zloupotrebu identitetskih podjela, degradaciju javne sfere, instrumentalizaciju medija, pritiske na nezavisne institucije i izborne procese koji zadržavaju vanjski oblik kompetitivnosti, ali gube suštinu slobodnog i poštenog političkog nadmetanja. Upravo u toj zoni između formalne demokratske procedure i stvarne političke neravnopravnosti nastaje prostor u kojem populizam postaje više od izborne retorike, a politička manipulacija više od sporadične devijacije. Tada populizam prerasta u logiku vladanja, izbori postaju sredstvo reprodukcije moći, a demokratske institucije postupno se pretvaraju u instrumente legitimizacije prethodno proizvedene političke dominacije. U takvom ambijentu posebno postaje važno postaviti pitanje: kako demokratije, zadržavajući sopstveni jezik, simbole i procedure, klize prema autokratiji i tiraniji? Ovaj pogled i osvrt nastao je iz uvjerenja da se na to pitanje ne može odgovoriti parcijalno. Populizam se ne može razumjeti bez izbora, izbori se ne mogu razumjeti bez političke komunikacije i institucionalnog okvira, a politička manipulacija se ne može objasniti bez dubljeg uvida u političku kulturu, društvene podjele, ustavnu strukturu i istorijske obrasce putem kojih se strah, nesigurnost i osjećaj ugroženosti pretvaraju u politički kapital. Zato ovaj pogled i osvrt povezuje političku teoriju, ustavnopravnu analizu, izborne studije, medijsku i digitalnu sferu, pravosudnu djelatnost, te regionalni i dejtonski BiH

kontekst kao posebno važan prostor za razumijevanje savremenih oblika demokratske regresije.